
Tautinio stiliaus stereotipai tarpukario Lietuvos interjeruose

---

Lijana Šatavičiūtė

*Kultūros, filosofijos ir meno institutas,
Saltoniškių g. 58,
LT-2600 Vilnius*

Straipsnio objektas – tarpukario gyvenamieji ir visuomeniniai (moterų seklyčios, restoranai ir pan.) tautinio stiliaus interjerai. Pasitelkus faktologinį metodą, aptariami keistesni nacionalumo pasireiškimo aspektai. Prieinamos išvados, kad utriruojant tautinio savitumo idėją buvo kratomasi kosmopolitiško požiūrio į gyvenamosios aplinkos sutvarkymą, diegta tautinė savivoka, einama savito stiliaus ieškojimo linkme.

Raktažodžiai: tarpukario Lietuvos kultūra, tautinis stilius, 4-ojo dešimtmečio interjerai, tarpukario Lietuvos taikomoji dailė

Tarpukario tautinio stiliaus interjero sąvoka dažnam asocijuojasi su reprezentaciniais 4-ojo dešimtmečio visuomeniniais interjerais – garsiosios Karininkų ramovės kambariais-svetaimėmis, menėmis. Nereikėtų užmiršti ir kito Lietuvos tautinę kultūrą reprezentavusio interjero – Pitsburgo (JAV) universiteto Lietuviškosios auditorijos, kurios įrengimo iniciatoriai, tiesa, buvo ne lietuviai. Šių interjerų apipavidalinimui skelbti konkursai, išleistos nemažos lėšos, sutelktos stipriausios to meto dailininkų ir architektų pajėgos. Tačiau greta šių buvo daugybė menkesnių tautiškumo apraiškų vidaus architektūroje. Ne viskas pateko į Lietuvos kultūros istoriją. Iki šiol dažnai atsitiktinai aptinkami paminėti to meto periodikoje, archyvuose dokumentuose šie vietinės architektūros reiškiniai kelia šypseną dėl perdėto nacionalinių kultūros formų demonstravimo, tačiau ir jaudina savo nuoširdumu, kryptingu tautinio savitumo idėjos diegimu.

Domėtis marginaliniais tautiniais interjerais paskatino lyg ir atsitiktinai 1936 m. periodikoje aptiktas faktas apie viešnios iš JAV profesorės R. C. Mitchel vizitą į Lietuvą. Pitsburgo universiteto profesorė 1936 m. rugsėjo 24 dieną atvyko į laikinąją sostinę su labai konkrečia misija – aptarti Lietuviškosios auditorijos Pitsburgo universitete įrengimo reikalus. Reikėtų patikslinti, kad 4-ojo dešimtmečio pradžioje Pitsburge pastatytas 48 aukštų universiteto dangoraižis su daugybe mokslo reikalams pritaikytų auditorijų, skaityklų, laboratorijų ir kitokių patalpų vieną didžiulę neogotikinę salę paskyrė visoms pasaulio tautoms. Nuo šios salės į keturias puses šakojosi koridoriai su 17 įvairių tautų liaudiško stiliaus auditorijomis. Savo auditorijas, be lietuvių, siūlyta įsirengti rumunams, kinams, graikams, anglams, airiams, škotams, velsiečiams,

skandinavams, rusams, čekoslovakams, italams, lenkams, prancūzams, vokiečiams, vengrams. Nesigilinant į tautų atrankos kriterijus, tenka konstatuoti, kad tautinis romantizmas buvo apėmęs ne tik jaunas, neseniai nepriklausomybę atkūrusias Europos šalis, bet ir galingą daugiatautę Ameriką.

Liaudiškų auditorijų įrengimui JAV, matyt, skirta nemažai dėmesio, nes profesorė R. C. Michell keliauvo po Europos šalis, kiekvienoje jų aptardama tautinių akcentų koncepciją auditorijose (bendri reikalavimai su šalių kandidačių komitetais buvo suderinti jau anksčiau). Išlipusi iš traukinio Kaune, profesorė buvo pakviesta į geležinkelio stoties svečių kambarį. Be galo apsidžiaugė, sužinojusi, kad svečių kambarys ir yra tas pats tautiškasis, apie kurį ji buvo anksčiau girdėjusi ir troško pamatyti. Svečių kambario sienos buvo apmuštos lietuviška drobe, išpuoštos liaudiškomis juostomis, baldai aptraukti namų darbo audėklais. „Ji čiupinėjo sienas, baldus, domėjosi kiekvienu daikteliu, – atpasakota to meto spaudoje. – Iš to ją mačiusieji suprato, kaip labai ji yra susirūpinusi Pitsburgo universitete tautinių kambarių įrengimu ir kaip trokšta juo geriau pažinti lietuvių tautos meną“¹.

Tautinio stiliaus traukinių stoties kambarys Kaune 4-ajame dešimtmetyje? Ar gali būti kas nors keistesnio? Nedavė ramybės noras išsiaiškinti, ar būta panašių tautiškų kambarių kituose Lietuvos miestuose ir kokiems interjerams bandyta suteikti nacionalinio kolorito. Po kruopelytę renkant faktus, ilgainiui ryškėjo jų plitimo kontūrai. Daugiau žinių apie liaudiškai apstatytus svečių kambarius traukinių ir autobusų stotyse nepavyko aptikti. Susidarė įspūdis, kad labiausiai tautinis stilius buvo populiarus ideologi-

zuotose, su tautinės savimonės įtvirtinimu susijusiose įstaigose. Kadangi didžiausios tautiškumo puoselėtojos tarpukariu buvo moterų organizacijos, tad pirmaisiai lietuviškas stilius buvo propaguojamas moterų seklyčiose, klubuose ir kitokiuose jų susibuvimų vietose. Jau pats „seklyčios“ – etnografinio valstiečių kambario svečiams – pavadinimas liudijo, kad moterys turėjo burtis tautine dvasia alsuojančiose patalpose. Svarbiausia organizacija – Lietuvos moterų taryba – buvo įkurta laikinojoje sostinėje 1928 m. Jos steigėja ir pirmoji pirmininkė (1928–1933) buvo rašytojo ir kultūros veikėjo Prano Mašiotto žmona Ona Mašiotienė. 1934 m. ją pakeitė diplomato ir Užsienio reikalų ministro Stasio Lozoraičio žmona Vincenta Lozoraaitienė. Į Lietuvos moterų tarybą viena po kitos įstojo apie 20 moterų organizacijų: Baigusių aukštąjį mokslą moterų sąjunga, Karininkų žmonių kunigaikštienės Birutės draugija, Kūdikių gelbėjimo draugija, Moterų globos komitetas, Gailestingųjų seserų draugija, Moterų sąjunga tautiniam laivynui remti, Raudonojo kryžiaus jaunuomenės kuopelė, Kalinių globos draugija ir kt.

Nuo 1933 m. (Moterų seklyčios įsteigimo datos) iki 1937 m. Kauno moterys visuomenininkės glaudėsi Kęstučio ir Daukanto gatvių kampe, neišvaizdžiame dviaukštyje su „dideliais sinagogiškais langais“, užimdamos antrame aukšte kelių kuklių kambarėlių butą. Ant jo durų buvo pritvirtinta popierinė iškaba: „Moterų seklyčia“. Įžengus į „didžiąją“ (ir vienintelę) salę, gautą sujungus du kambarius į vieną, galima buvo įsitikinti, kad „stalai, kėdės, užtiesalams įrengimai, net lempų abažūrai visa paprasto lietuviško ažuolo. Jokių pagražinimų. Staltiesės, langatiesės ir kiti audiniai tik lietuviški: paprasta, mūsų liaudies apdainuota „baltoji drobė“ ir lietuviškų raštų audiniai...“². Sienas puošė kunigaikštienės Birutės, rašytojos Žemaitės, Lietuvos atgimimo patriarcho Jono Basanavičiaus portretai, XV ir XVI a. Lietuvos ir Vilniaus žemėlapiai, litografiniai LDK etmonų atvaizdai. „Visas sutvarkymas sudaro savotišką [...] lietuviško kaimo seklyčios vaizdą, tos seklyčios, kuri išstisus amžius ir sunkiausiais prispaudimo laikais išlaikė lietuvišką dvasią, savo tradicijas“³. Atskirame kambarėlyje pradėti kaupti muziejėlio eksponatai: buvo sukrauti namų darbo raštuoti audiniai, stovėjo audimo staklės (ketinta atgabenti dar vienas), dailininkės Elenos Každailevičiūtės skulptūra. Planuota įsigyti tautinių kostiumų pavyzdžių, kad jų idėja išplistų tarp moterų. Tad 4-ojo dešimtmečio moterys visuomenininkės savo veiklą plėtojo pabrėžtinai lietuviškoje aplinkoje, kurios sutvarkyme juntamos užuominos stereotipų, atkeliavusių į XX a. II pusę. Tie patys tautiškumo akcentai – lietuviški audiniai, rankų darbo padargai. Tie patys tautinio atgimimo ir kultūros veikėjų portretai. Gal tik kunigaikštienė Birutė per 50 sovietmečio metų tautinės savimonės

niveliacijos tapo panašesnė į mitologinį personažą, bet ne į svarbią istorinę asmenybę.

Kauno moterų seklyčia 1937 m. vasario 18 d. perorganizuota į Lietuvių moterų klubą ir persikraustė į naujas patalpas Mickevičiaus g. 20a. Tų metų kovo 5 d. įvyko iškilmingas klubo atidarymas (1 pav.). Patalpas dekoravo jaunas dailininkas Rimtas Kalpokas, suprojektavęs baldus, liaudiško stiliaus baldų apmušalus ir didelio formato tapybos pano, vaizdavusį iš laukų grįžtančią grėbėją, apsirengusią tautiniais drabužiais, ir ją pasitinkantį basakojį piemenuką⁴. Baldų formos (ypač kėdės) buvo greičiau klasikinio nei liaudiško stiliaus, tačiau nedidukų šešiakampių stalielių lentinės kojos priminė žemyn apversto tulpės žiedo formą. Tais pačiais lietuviškų kaišytinių tulpių raštais puošti ir baldų apmušalai. Moterys bendravo ne tik tautiniu stiliumi įrengtoje aplinkoje, bet ir propagavo tautinę kultūrą: klausėsi paskaitų apie lietuvių liaudies meną, kiekvieną trečiadienį nuo 17 val. rinkosi į rankdarbių pamokas, kurias pravedavo etnografinės kultūros puoselėtojos (Elvyra Glemžaitė-Dulaitienė ir jos sesuo Mikalina Glemžaitė), kartas nuo karto surengdavo „mezgimo vakarojimus“, kviesdavosi kompozitorius ir atlikėjus į nuolat rengiamas muzikos popietes. Čia neminimi kiti dalykai, kuriais domėjosi šviesiausios Lietuvos moterys⁵. 1939 m. Kauno moterų klubas įsteigė Liaudies meno dirbinių propagandos sekciją⁶. Aktyvi tautinė tarpukario moterų inteligencijų veikla turėjo motyvuotas priežastis – nacionalinės savivokos atgimimą ir nutrūkusių ryšių su etnine kultūra išsąmonintą gaivinimą.

Liaudiško stiliaus bruožų siekta suteikti ir visuomeninių renginių apipavidalinimui. Tarp įvairių nuolatinųjų labdarinių renginių tarpukario Kaune išsiskirdavo Moterų tarybos baliai, kurių bendroje salėje kiekviena moterų organizacija įsirengdavo išmoningą „kioską“ savęs reprezentavimui ir lėšų rinkimui. Kioskus projektuodavo profesionalūs dailininkai, dažnai į pagalbą buvo kviečiamos moterys dailininkės (populiari tarp jų buvo Halina Naruševičiūtė-Žmuidzinienė). Kioskų pavadinimai atitiko įrenginių formą – „Laimės pasaga“, „Malūnas“, „Darželis“, „Tarpautinis laivas“ ir kt. Tačiau nė vienas jų nesulaukė tokių palankių atsiliepimų, kaip 1938 ir 1939 m. metiniuose Moterų tarybos labdaros baliuose „Gražinos“ draugijos tautiniu stiliumi įrengti kioskai-seklyčios, puošti rankų darbo raštuotais audiniais, drobėmis ir liaudiškais juostomis⁷. Pačios „Gražinos“ draugijos narės, skirtingai nei kitos vakaro poniais iškilmių suknelėmis, buvo pasipuošusios lietuvių tautiniais drabužiais, o tai irgi prikaustė dėmesį ir sulaukė visuotinio pritarimo. Lietuvos tautininkių moterų „Gražinos“ draugija, įsisteigusi 1933 m., savo veiklos uždaviniu skelbė „tauriojo lietuviškumo“ plėtojimą, kurio trūksta „praėjus keliolikai metų nuo nepriklausomybės paskelbimo“⁸.

1. Lietuvių moterų klubo Kaune, Mickevičiaus g. 20a, atidarymas 1937 m. kovo 5 d. Viduryje sėdi Lietuvos moterų tarybos pirmininkė Vincenta Lozoraitienė. Interjero apipavidalinimo autorius Rimtas Kalpokas (fotografuota iš: *Moterys ir pasaulis*, 1937, Nr. 3, p. 15)

Visuomeninės organizacijos buvo aktyvios nacionalinės veiklos propaguotojos. Ypač šioje srityje pasireiškė Lietuvos skautų sąjunga, skleidusi tautininkų ideologiją. Kasmetinės skautų stovyklos buvo ne tik pagal tam tikrą sistemą organizuota jaunimo laisvalaikio leidimo forma, bet ir aktyvi tautinių jausmų diegimo mokykla. Išsiskyrė 1938 m. liepos 8–18 d. Lietuvos nepriklausomybės dvidešimtmečio paminėjimui surengta „tautinė skautų stovykla“ Kaune, kurios aukščiausiu globėju apsiėmė būti pats šalies prezidentas Antanas Smetona. Skautai įsikūrė stovyklą Aukštojoje Panemunėje, skautės – Pažaislio miške. Skaučių stovykla simbolizavo visą Lietuvą, padalytą į 8 regionus – Sūduvą, Dainavą, Žemaitiją, Aukštaitiją, Šiaurės ir Vidurio Lietuvą, pajūrį, Kauno miestą. Kiekvieno rajono atstovai miniatiūrine forma vaizdavo savo kraštovaizdį, „kaimus, sodybas, trobesių išplanavimą, aptvėrimus ir vartus, sodus, darželius, šulinius, trobesių vidaus įrengimą, istorines vietas, kryžius ir t.“ Visi įrengimai ir puošyba atspindėjo „Lietuvos liaudies meną ir lietuviškos moters sielą“⁹. Kiekvienos srities skautės turėjo išsirengusias po vieną ar kelis specialiai pastatytus būstus, kurių interjeruose atspindėti etnografiniai rajono savitumai. Kai kur įrengti savotiški muziejėliai su to regiono moksleivių ir liaudies meistrų darbais. Aukštaitiųjų pirkioje virė darbas – dūzgė staklės, buvo audžiamas milas ir drobė. Palapinėse įrengtose rank-

darbių ekspozicijose buvo propaguojamas liaudies dirbinių stilius¹⁰.

Tautinis stilius skverbėsi ir į kitas masinės kultūros sritis. Apie tai galima spręsti iš viešbučių, restoranų, kavinių, valgyklų pavadinimų ir išlikusių žinių apie jų apipavidalinimą. Karininkų ramovės patalpose veikė viešbutis ir restoranas „Trys milžinai“, Laisvės alėjos 25-ajame name įsikūrė viešbutis „Kęstutis“, visai šalia – Laisvės alėjos 32-ajame – cukrainė „Milda“, Gedimino g. 40a – „sodžiaus stiliumi“ įrengta kavinė „Sodyba“¹¹. Trečiojo dešimtmečio laikinojoje sostinėje ne labai buvo rūpinamasi viešbučių ir restoranų dekoru, o ką jau kalbėti apie liaudiškumo apraiškas. Mažas inteligentų skaičius, kuklūs visuomenės poreikiai, užtikrintas įstaigų pelnas nulėmė tai, kad ilgą laiką šie interjerai nebuvo atnaujinami. Padėtis pasikeitė 4-ojo dešimtmečio pradžioje. Kaip savo prisiminimuose rašė dailininkas R. Kalpokas, tuomet „turintieji visuomeninę paskirtį interjerai buvo pradėti remontuoti, rekonstruoti, pradėta statyti nauji pastatai, vienur kitur buvo kviečiami dailininkai nutapyti paveikslą sienai papuošti“¹². Vis dėlto Kauno kavinėse ir restoranuose vyravo kosmopolitinė dvasia, ir įvairūs patobulinimai bei atnaujinimai (maždaug 1932 m. „Versalyje“ įtaisyta besisukanti mechanizuota šokių aikštelė) tautiškumo šioms patalpoms nesuteikė.

Ar buvo liaudiškumo apraiškų Karininkų ramovės pusrūsyje įsikūrusiame restorane „Trys milžinai“,

sunku pasakyti. R. Kalpoko teigimu, restorano baldai buvę lengvesnių formų nei ramovės salės ir kitų šių rūmų reprezentacinių patalpų¹³. Tautinių akcentų nesibaidė ir pagrindinės 3–4-ojo dešimtmečio Kauno pasilinksminimų vietos – garsaus restorano ir viešbučio „Metropolis“ savininkai. Patalpų interjeruose laikytasi XX a. pradžios istorizmo stiliaus, tačiau stengtasi kai kurias smulkesnes patalpas pagyvinti lietuviškais akcentais. Petro Kalpoko gamtovaizdžiais 3-iajame dešimtmetyje pasipuošė restorano biliardinė ir lošimų salė. Dar 1923 m. „Metropolyje“ nusprendus įrengti „Trijų kunigaikščių“ kambarį, P. Kalpokui užsakyti dekoratyviniai darbai – „Gedimino“, „Kęstučio“ ir „Vytauto“ figūros, kuriomis papuošta nedidelės patalpos su 4 langais ilgoji siena. Nemažo formato (250 × 150) kūriniai tapyti ant drobės, kuri buvo klijuota ant sienos ir turėjo gipsatūrinį aprėminimą kaip sienų tapyba. Nesigilinant į monumentalios formos, sudėtingų rakursų P. Kalpoko paveikslų meninius privalumus, tenka pripažinti, jog tai vienas iš ankstyviausių po nepriklausomybės atkūrimo tautinio stiliaus interjerų. Dailininko sūnaus R. Kalpoko teigimu, paveikslai „Metropolio“ restoranui nupatyti 1923–1926 m.¹⁴ Daugiau rašytinių žinių apie „Trijų kunigaikščių kambario“ kitų komponentų (baldų, audinių) stilių neteko aptikti. Galbūt šiuo atveju apsiribota tik tapybiniais akcentais.

Keistų, su tautinio stiliaus demonstravimu susijusių sumanymų turėjo ir pasaulinių parodų organizatoriai Lietuvoje. Vienas iš jų – įrengti tautinio stiliaus kopyltėlę 1937 m. pasaulinės parodos Paryžiuje „Menas ir technika šiuolaikiniame gyvenime“ Lietuvos salėje (kaip žinia, ši salė buvo įrengta bendrame funkcionalistinio stiliaus Baltijos šalių paviljone; projekto autorius – estas Aleksanderis Nürnbergas). Paryžiaus pasaulinė paroda buvo pirmas svarbus Lietuvos tarptautinis pasirodymas tarpukariu, todėl nekeista, jog norėta eiti išbandytu keliu – demonstruoti savo nacionalinį išskirtinumą, etnografinės kultūros apraiškas. Tautinės kopyltėlės konkurso sąlygose buvo reikalaujama, jog „kopyltėlė turi būti suprojektuota taip, kad jos bendras charakteris būtų lietuviškas, turėtų tamprius ryšius su mūsų pažnytine medine architektūra, bet sumodernizuotas, kad atitektų realiai konstrukcijai“¹⁵. Lietuvai skirtoje 330 m² ekspozicijos salėje kopyltėlė turėjo užimti ne daugiau kaip 15 m², jos interjere reikalauta įrengti altorių, „klaupkas“, varpelius prie altoriaus, mišiolų pultą, „signaturką“ (varpą prie zakristijos durų), Nukryžiuotąjį su švęsto vandens indeliu, altoriaus laiptai turėjo būti užtiesti kilimėliu, altoriaus mensa uždengta „balta drobule“ ir t. t.¹⁶ Į lietuviškos kopyltėlės konkursą atsiliepė tik trys dalyviai. Nors I ir II vietos laimėtojai buvo premijuoti (Kauno meno mokyklos mokinė Adelaida Abravičiūtė ir inžinierius architektas Jurgis Getneris), vėliau atsisakyta su-

manymo įkomponuoti kopyltėlę paviljone. Gal dėl vietos stokos, o gal suvokus sakralinio objekto beprasmi funkcionavimą parodinėje erdvėje.

1937 m. pasaulinės parodos Paryžiuje vykdomasis komitetas Lietuvoje skelbė ir daugiau konkursų eksponatams sukurti, tarp jų ir „lietuviško valgomojo kambario ir lietuviško salionėlio“ konkursus¹⁷. Abiejų kambarių konkursai dėl menko dalyvių skaičiaus ir blankių idėjų laikyti neįvykusiais, o baldai parodai vėliau buvo užsakyti konkretiems dailininkams (Jonui Prapuoleniui, Vytautui Kazimierui Jonynui). Baldų konkursai įdomūs jau tuo, kad atskleidžia, kaip tarpukariu buvo suvokiamas nacionalumas taikomosios dailės dirbiniuose ir interjero įrangoje. Planuota abu interjerus eksponuoti kartu su „baldais, sienomis, lubomis, grindimis ir kitomis detalėmis, kad bendras charakteris būtų savitas – lietuviškas. Taikomas daugiau miestui ir turi atsakyti visiems šių dienų dekoratyviniams reikalavimams. [...] Vartoti vietinis medis“¹⁸. Pagal šias nuostatas išeitų, kad svarbiausi liaudiškumo požymiai – panašumas į liaudiškus baldus ir vietinė mediena.

Ne mažiau reikšmingi buvo ir baldus papildantys tekstilės dirbiniai. 1937 m. pavasarį, perskaičiusi „Lietuvos aide“ apie ketinimus eksponuoti lietuviškus baldus Paryžiaus parodoje, į parodos generalinę komisarę, Užsienio reikalų ministerijos Spaudos biuro viršininkę Magdalena Avietėnaitę kreipėsi tautinės kultūros puoselėtoja E. Glemžaitė-Dulaitienė. „Įrengiant buto kampelį pravartu būtų turėti lango užuolaidos, staltiesė ar takelis, 2–3 pagalvėlės ir t. p., – siūlė ji savo laiške M. Avietėnaitėi. – Keletą gražių rankdarbių turi mano sesuo M. Glemžaitė, o kita prie komplekto galima būtų pagaminti. Šioje srityje aš galėčiau Tamsai pagelbėti“¹⁹. Abejotina, ar buvo pasinaudota siūloma pagalba, tačiau dirbinių išvardijimas laiške demonstruoja stereotipinį požiūrį į „tautiškų“ akcentų atranką.

Bandant aptikti liaudiškais baldais apstatytų tarpukario gyvenamųjų interjerų, teko susidurti su problema, kad kambarių apstatymas tautiniu stiliumi buvo daugiau deklaruojamas ir kryptingai populiarinamas per įvairius leidinius bei straipsnius spaudoje, žemės ūkio parodas, nei egzistavo kaip masinis reiškinys. Liaudiškumo propaguotojams reikėjo dėti daug pastangų diegiant tautinio stiliaus interjere idėją, pristatant liaudiškus baldus projektuojančius asmenis – Gerardą Bagdonavičių, Joną Vainauską, J. Prapuolenį²⁰. Paprastesnis kelias suteikti nacionalumo kambariui yra pagyvinimas jo kokiu nors tautiniu elementu – rankdarbiu tulpių raštais, pagalvėle, kilimu, liaudiško stiliaus užuolaidomis. Antano ir Anastazijos Tamošaičių nuosavo namo Kaune, Tunelio g., sienos buvo išmuštos lietuviška drobe, o kiti interjero komponentai liaudiškumu nepasizymėjo²¹. Tuo tarpu leidinyje „Austiniai kilimai“ (Kaunas, 1935) jo autorius A. Tamošaitis kaip sektiną

pavyzdį skaitytojams pateikė savo sukurto „lietuviško interjero“ projektą²².

Lietuviškumo požymių šiame interjere būta visur: ir laužytų linijų balduose, kurių kėdžių atkaltėse pritaikyti tipiškai lietuvių liaudies drožybos elementai, ir visuose tekstilės dirbiniuose – nuo grindų kilimo iki ant sienų kabėjusio didoko tekstilės pano lietuvių liaudies audinių raštais. Netgi stalą dengiantis austas takelis buvo išmargintas kaišytiniais žvaigždžių ir kitokių liaudies audinių elementų ornamentais. Sienas puošiantis įrėmintas paveikslas vaizdavo tipiską kaimo sodybą, ant stalo pastatyto gėlių vazono forma priminė molinį šotį. Projekte nebuvo nė vieno komponento, kuris nebylotų apie interjero savininko etninę priklausomybę. Neaišku, kiek pasekėjų sulaukė toks etaloninis tautiškas interjeras, tačiau akivaizdu, kad liaudiškos stiliškos elementai, kaip ir tautinių drabužių dėvėjimo mada, 4-ajame dešimtmetyje sulaukė vis daugiau šalininkų. Svarbų vaidmenį platinant liaudiškumą suvaidino ne tik atvirai tautinio meno idėją propaguojantys dailininkai ir kultūros veikėjai (A. Tamošaitis, Paulius Galaunė, M. Glemžaitė, kt.), bet net prijaučiantys moderniai gyvenamajai aplinkai. Tai visų pirma Vokietijoje mokslus baigusi menotyrininkė Halina Kairiūkštytė-Jacinienė, atvirai skelbusi šiuolaikiška dvasia sutvarkytą buitį. Menotyrininkė kritikavo lietuvių amatininkus už „banališkus, neskoningus, menkos vertės, grynai amatininkiškus fabrikatus“, kurie „taip mėgiami mūsų kraštų vadinamos inteligentijos sluoksniuose“²³. Tvarkant ir įrengiant nuosavą būstą, ji kvietė „pašaukti talkon ir estetikos dėsnius [...], kurie pasireiškia dabartinėje Vakarų Europos namų statyboje ir butų įrengime“²⁴.

Tačiau avangardiškai nusiteikusi H. Kairiūkštytė-Jacinienė nebuvo abejinga ryškiaspalviams lietuvių liaudies audiniams ir kitiems meniškiems dirbiniams. „Graziai ir savotiškai galima papuošti butą ryškiai spalvotais mūsų tautodailės kūrinių – audinių, kaimo keramika, – rašė menotyrininkė. – Juose pasireiškia visa senoviška ir originalė mūsų tautos kultūra, jos skonis ir didelis grožio instinktas. Puošiant savo butą liaudies meno kūrinių ir čia reikia išlaikyti vieningumą ir harmoniją. Reikia siekti, kad visas kambarys, jei galima, būtų įrengtas liaudies stiliuje ar papuoštas tik tos rūšies papuošalais“²⁵. Tad galima daryti išvadą, kad tarp įvairių pažiūrų meninės inteligentijos liaudies meno elementai ir tautinė dvasia gyvenamojoje aplinkoje buvo aukštai vertinama (2 pav.).

„Tat ir mes savo krašto grožį pasikvieskime į savo namus, – entuziastingai agitavo jau minėta E. Glemžaitė-Dulaitienė. – Papuoškime langus savo audiniais ir išsiuvinėjimais, tegul mūsų staltieses, pagalvėles puošia mūsiškas ornamentas, te bufetą, stalelius dabina mūsiška keramika ir drožinių stovylėlės. Tegul

mūsų jaunimas ir vaikai pajunta mūsų dirbinių ornamentikos grožį ir tik tada tos srities pramonė klestės mūsų krašte“²⁶. Pavyzdinį liaudiškos stiliškos butą Kaune buvo įsirengusi Dotnuvos žemės ūkio akademijos lektorė, knygos „Lietuvių moterų tautiniai drabužiai“ (1939) autorė M. Glemžaitė (3, 4 pav.). Etnografinės kultūros puoselėtojos bute baldai buvo tik antraeiliai tautiško liudytojai. Valgomojo ir miegamojo tautinio stiliaus audiniai, grindų ir sienų kilimai (galbūt A. Tamošaičio darbo, o gal austi Žemės ūkio rūmų audėjų), liaudiški rankdarbiai (siuvinėtos kompozicijos, pagalvėlės, staltiesės) vaidino pagrindinį vaidmenį.

Ar tarpukario Lietuvoje nebuvo žmonių, galėjusių sudaryti opoziciją supaprastintai suvokiamam tautiniam stiliui, prisidėti prie visuomenės skonio ugdymo? Taip, tokių buvo. Bene didžiausios diskusijos 4-ojo dešimtmečio II pusėje vyko dėl lietuviškos architektūros originalumo. Plintančiomis pseudoliaudiškomis beskonybėmis ypač piktinosi aktyviai spaudoje bendradarbiavęs dailininkas Mstislavas Dobužinskis, pabrėžęs, kad esminiais lietuviškumo požymiais laikomi išoriniai elementai yra tik antriniai ir turėtų būti apdairiai, su saiku naudojami. „Ornamentacija, architektūriniai pagražinimai, – rašė dailininkas, – yra tik papildymai, atsiradę ne dėl kokių nors racio-

2. Tautinio stiliaus interjero kampelis, 4-asis dešimtmetis (fotografuota iš: *Amatininkas*, 1939, Nr. 2, viršelis)

nalių arba konstruktyvinių reikalavimų, bet tėra tik estetiniai „pliusai“. [...] Deja, Meno Mokyklos darbai parodo kol kas labai apgailėtiną šios srities lygį, taip pat, kaip ir daugumos „Marginiuose“ parduodamų „lietuviškų“ suvenyrų. [...] Arba vėl inkrustuoti austinius motyvus į medį, į neva „lietuviškus“ mūsų baldus, kuriuos gamina mūsų amatų mokyklos. Kam kultivuoti amatų mokykloms tą falšyvą neva tautišką, pretenzionalią manierą?“²⁷. Tačiau sveikas opozicijos balsas neužgožė populistinės liaudiškumo bangos.

Tautiniu stiliumi įrengti reprezentaciniai tarpukario Lietuvos interjerai – tik viena galingo neoromantinio sąjūdžio grandis. To sąjūdžio, kuris 3–4-ajame

dešimtmetyje žadino tautinę visuomenės savimonę, grąžino gyvenimui lietuvių liaudies meno vertę, išpopuliarino etnografinius dailiuosius amatus ir verslus, iškėlė tautinio drabužio grožį. Nacionalinio atgimimo metu tarpukariu būta nemažai perdėjimų ir nukrypimų, paskleista iki šiol Lietuvoje gyvuojančių liaudiškumo stereotipų. Anuometinės klaidos buvo nulemtos tarpukario sąlygų ir todėl pateisinamos. Jos padėjo atsikratyti kosmopolitiško gyvenamosios aplinkos sutvarkymo, gaivino tautiškąs vertybes. XX a. II pusėje, sovietinės okupacijos laikotarpiu, dauguma ikikarinės tautinės kultūros reiškinių tiražuota kaip liaudiškumo etalonai. Gyvenamieji interjerai pasipuošė tautiškais Lentvario gamybos kilimais, lininėmis „tinklinėmis“ užuolaidomis,

„Dailės“ kombinato gamybos pagalvėlėmis bei staltiesėlėmis, tiražinės gamybos molinėmis šokančių lietuvių figūromis. Ne visi liaudiški akcentai anuomet, tarpukariu, ir dabartiniame gyvenime yra beverčiai. Galbūt dabar, atsigręžus į tautinės aplinkos kūrimo ištakas, aktualu pasirinkti tai, kas iš tikrųjų vertinga ir ateityje turėtų būti plėtojama, o kas tėra masinės tautinės kultūros padarinys.

Gauta 2002 06 05

3. Dotnuvos žemės ūkio akademijos lektorės Mikalinos Glemžaitės buto Kaune svetainė, 4-asis dešimtmetis (fotografuota iš: *Moteris ir pasaulis*, 1939, Nr. 3, p. 22)

4. Mikalinos Glemžaitės buto Kaune miegamasis, 4-asis dešimtmetis (fotografuota iš: *Moteris ir pasaulis*, 1939, Nr. 3, p. 2)

Nuorodos

- ¹ Ap. B. Profesorė Mitchell Lietuvoje, *Mūsų kraštas*, 1936 m. spalio 2 d.
- ² A. Braziulis, Moterų seklyčia (Kauno lietuvių moterų klubas), *Naujas žodis*, 1933, Nr. 8 (be numeracijos).
- ³ Ten pat.
- ⁴ Moterų klubo pašventinimas, *Moteris ir pasaulis*, 1937, Nr. 1, p. 19.
- ⁵ Pagal 1938 m. gruodžio mėn. – 1939 m. vasario mėn. Lietuvos moterų klubo veiklos grafiką galima spręsti, kad jos stebėjo šokėjo Mintaučio demonstruojamus modernius šokius (1938 m. gruodžio 29 d.), klausėsi paskaitų apie kinų šeimą (pranešėja Arcimavičiūtė; 1939 m. sausio 12 d.), teatro meną (pranešėjas Juozas Miltinis, sausio 26 d.), kambario dekoravimą moderniu stiliumi (pranešėjas Jonas Valentukonis; vasario 23 d.) ir kt.; žr.: Lietuvos moterų klubo veikla paskutiniu laiku, *Moteris ir pasaulis*, 1939, Nr. 4, p. 18.
- ⁶ *Moteris ir pasaulis*, 1939, Nr. 12, p. 16.
- ⁷ Lietuvos moterų organizacijų veikla, *Moteris ir pasaulis*, 1938, Nr. 3, p. 15;

- L., Moterų tarybos balius, *Moteris ir pasaulis*, 1939, Nr. 1, p. 19.
- ⁸ Kas yra „Gražinos“ draugija?, *Moteris ir pasaulis*, 1937, Nr. 9, p. 6–7.
- ⁹ *Moteris ir pasaulis*, 1937, Nr. 8, p. 15.
- ¹⁰ J. Vaidelys, Lietuvos skaučių tautinės stovyklos paroda, *Amatininkas*, 1938, Nr. 15, IV virš. p.
- ¹¹ Šie faktai surinkti iš 4-ojo dešimtmečio periodikos („Naujo žodžio“, „Moters ir pasaulio“, „Naujosios Romuvos“) skelbimų puslapių.
- ¹² R. Kalpokas, Pastabos apie Kauno kavinių interjerus, rankraštis (1979), *Lietuvių literatūros ir meno archyvas* (toliau – *LLMA*), f. 404, ap. 2, b. 78, l. 12.
- ¹³ Ten pat, l. 28.
- ¹⁴ R. Kalpokas, Iš mano atsiminimų (1979), *LLMA*, f. 404, ap. 2, b. 77, l. 31.
- ¹⁵ Lietuviškos kopyltėlės, kuri numatoma išstatyti kaip eksponatas 1937 metų Paryžiaus meno ir technikos parodoje, projekto konkurso sąlygos (nedatuota), *Mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – *MABRS*), f. 245–6, l. 69–70.
- ¹⁶ Ten pat, l. 70.
- ¹⁷ Lietuviško salionėlio ir valgomojo kambario konkursas, *Lietuvos aidas*, 1936, gegužės 1.
- ¹⁸ Lietuviško valgomojo kambario, kuris numatomas išstatyti eksponatu Paryžiaus dekoratyvinėje parodoje, projekto konkursas (nedatuota), *MABRS*, f. 245–6, l. 81–82;
- Lietuviško salionėlio, kuris numatomas išstatyti eksponatu Paryžiaus dekoratyvinėje parodoje 1937 m., projekto konkurso sąlygos (nedatuota), *MABRS*, f. 245–6, l. 83–85.
- ¹⁹ E. Dulaitienės laiškas M. Avietėnaitei, rašytas 1937 m. gegužės 8 d., *MABRS*, f. 245–10, l. 1.
- ²⁰ P. Galaunė, Dvi įdomios ir reikšmingos parodos, *Lietuvos aidas*, 1932, balandžio 5;
- P. Galaunė, Dvi parodos, *Naujoji romuva*, 1932, Nr. 16, p. 371;
- Dail. G. Bagdonavičius amatuose, *Amatininkas*, 1937, Nr. 8, p. 117;
- Lietuvos baldai į Paryžių, *Lietuvos aidas*, 1938, vasario 15;
- Pavyzdingas amatininkas, *Amatininkas*, 1938, Nr. 7, II virš. p.
- ²¹ Iš Anastazijos Tamošaitienės sesers Juzefos Šumskienės prisiminimų, užrašytų straipsnio autorės 2002 m. balandžio 19 d. Vilniuje.
- ²² A. Tamošaitis, *Austiniai kilimai*, Kaunas, 1935, p. 3.
- ²³ H. Kairiūkštytė-Jaciniene, Švedų pritaikomojo meno paroda Rygoje, *Naujoji romuva*, 1934, Nr. 196, p. 673.
- ²⁴ H. Jacynienė, Namų ir butų įrengimo estetika, *Naujas žodis*, 1928, Nr. 23–24, p. 7.
- ²⁵ Ten pat, p. 10.
- ²⁶ E. Dulaitienė, Mums ir mūsų namams, *Moteris ir pasaulis*, 1939, Nr. 3, p. 22.
- ²⁷ M. Dobužinskis, Dar dėl lietuviško stiliaus, *Naujoji romuva*, 1938, Nr. 37–38, p. 699.

Lijana Šatavičiūtė

STEREOTYPES OF NATIONAL STYLE IN THE INTERIORS OF THE INTERWAR PERIOD

S u m m a r y

The article analyses private and public (premises of women's organizations, restaurants, etc.) national-style interiors. These are premises previously considered as unimportant; therefore they did not attract the attention of the researchers of the interwar period. The interiors of the salon of the Lithuanian Women's Council (1933) and the Lithuanian Women's Club (1937) in Kaunas are reviewed as well as the guest room decorated in folk-style, that existed in the interwar period at the Kaunas railway station. Facts are given about the interior of a folk-style chapel, which was intended to be exhibited at the World Exhibition in Paris in 1937, about fragments of dining and sitting rooms. Even stranger manifestations of national style are found: folk-style tents of scouts at the national camps, the Hall of Three Dukes in the Metropolis restaurant. Private folk-style interiors were scarcer, limited to ethnographical accents (cushions, serviettes, rugs) in apartments.

Conclusions are made that predominantly public interiors of ideological purpose were designed in the national style. The national interiors under review are related to the Neoromantic movement in Lithuania of the interwar period, which brought back from oblivion Lithuanian folk art, encouraged to create professional pieces of art having ethnographical features. The movement of national romanticism played an important role in the development of national consciousness, but it also spread out many national-style stereotypes attributable to mass culture, which are deeply rooted even nowadays.